

Cilt 3 / Sayı 2 / Kış 2023

Araştırma Makalesi

Âşıklık Geleneğinin Son Temsilcilerinden Kilisli Âşık Sümbül

Berna Dinç Musluk

MEB

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

ORCID: 0009-0005-5810-5838

berna.dnc@hotmail.com

Dinç Musluk, Berna. "Âşıklık Geleneğinin Temsilcilerinden Kilisli Âşık Sümbül". *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 3.2 (Kış 2023): 29-40.
DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.33>.

Geliş Tarihi: 11.09.2023 / Kabul Tarihi: 01.11.2023 / Yayımlanma Tarihi: 29.12.2023

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Âşıklık Geleneğinin Son Temsilcilerinden Kilisli Âşık Sümbül

Berna Dinç Musluk

Özet

Âşıklık geleneği, Türk kültüründe derin köklere sahip olan bir gelenektir. Bu geleneğin icrasını halkın içinden çıkan ve halkı temsil eden sanatçılar gerçekleştirmektedir. Geleneğin temsilcileri toplumun hislerini, düşüncelerini, aşklarını, acılarını, sevinçlerini, inançlarını, yaşayışlarını eserleriyle aktaran; genellikle sanatlarını saz eşliğinde icra eden halk sanatçılarıdır. Bu sanatçılar, döneminin tanığı ve toplumun sözcüsü durumundadır; toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini nesilden nesile aktarmaları bakımından Türk folkloruna kaynaktır. Âşıklık geleneği zaman içerisinde değişen kültürle yeni birtakım özellikler kazanırken bazı özelliklerini de yitirmeye başlamıştır. Geleneğin yaşatılması için geçmişte eserler veren ve bugün de geleneği devam ettiren birçok sanatçının yeni nesillere tanıtılması ve kayıt altına alınması önemlidir. Bu çalışmada, yoğun göçlerle demografik yapısı değişen ve daha kozmopolit bir yerleşim yeri hâline gelen Kilis ilinin bir serhat şehri olarak sahip olduğu zengin kültür hazinesini eserlerinde işleyen; Kilis'in güzelliklerine, kültürüne, yaşam tarzına ve sorunlarına değinen Âşık Mehmet Sümbül'ün hayatı ve şiirleri hakkında bilgilerin muhafaza edilmesi; değişen demografik yapı sonrası yeni kuşağın da bölgenin yetiştirdiği bu halk şairini ve eserlerini tanınması amaçlanmıştır. Bu amaçla Âşık Mehmet Sümbül ile kişisel görüşme gerçekleştirilerek sanatçının hayatı ve eserleri hakkında bilgi toplanmıştır. Ayrıca Âşık Sümbül ile gerçekleştirilen diğer söyleşilerden, âşıkla ilgili çeşitli televizyon kanallarında ve sosyal medya platformlarında yayımlanan programlardan, âşığın yerel gazete ve dergilere vermiş olduğu röportajlardan, Kilis Musiki Cemiyeti üyelerinin âşığın eserleri hakkındaki görüşlerinden ve âşıkla olan anılarından yararlanılmıştır. Elde edilen verilere göre usta-çırak ilişkisi içinde yetişen, irticalen şiir söyleyen ve eserlerini saz ile icra eden Âşık Mehmet Sümbül'ün sevdiği yakınlarını erken kaybetmenin acısıyla ve yaşadığı çevrede yasa dışı sınır ticareti esnasında birçok ölüme tanıklık etmesi üzerine yaktığı ağıtlar ve söylediği barak ezgileriyle ün kazandığı görülmüştür. İncelenen şiirleri âşığın eserlerinde ölüm, yalnızlık, karamsarlık, hüznün gibi konuların hâkim olduğunu göstermektedir. Milliyetçi ve vatansever bir anlayışa sahip olan âşığın birçok eseri yerel ve ulusal sanatçılar tarafından ana akım ve sosyal medya platformlarında seslendirilmiş, sanatçılar albümlerinde âşığın eserlerine yer vermiştir. Âşık Mehmet Sümbül'ün sözlü kültür ve yazılı kültürün yanı sıra elektronik kültür ortamında da varlık göstermesi geleneğin güncellenmesi bağlamında değerlendirilmiş ve âşığın geleneğin kökleriyle bağını korurken aynı zamanda çağın gereksinimlerine uyum sağladığı ve geleneğin devamlılığına katkı sunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: âşık, gelenek, Kilis, barak, ağıt

Abstract

Âşık Sümbül From Kilis, Representative of the Tradition of Minstrelsy

The tradition of minstrelsy is a deeply rooted tradition in Turkish culture. The execution of this tradition is carried out by artists who emerge from within the people and represent them. The representatives of the tradition are folk artists who convey the feelings, thoughts, loves, pains, joys, beliefs, and way of life of the community through their works, usually performed accompanied by a musical instrument. The representatives of the tradition are witnesses of their era and spokespersons for the people; they are a source of Turkish folklore in terms of transmitting the culture, traditions, and customs of society from generation to generation. Over time, the tradition of minstrelsy has acquired new characteristics with the changing culture while also losing some of its features. It is important to introduce many artists who have produced works in the past to preserve the tradition and continue to introduce them to future generations. In this study, it is aimed to preserve the information about the life and poetry of Âşık Mehmet Sümbül, who has incorporated the rich cultural heritage of Kilis, a frontier city that has undergone demographic changes due to intense migration and has become a more cosmopolitan settlement; to address the beauties, culture, lifestyle, and problems of Kilis. Following the changes in the demographic structure, it is aimed for the new generation to recognize this minstrel and his works from the region. For this purpose, personal interviews were conducted with Âşık Mehmet Sümbül to gather information about his life and works. In addition, information was obtained from other interviews conducted with Âşık Sümbül, programs broadcasted on various television channels and social media platforms related to the minstrel, interviews given to local newspapers and magazines, and the opinions and memories of the members of Kilis Musiki Society about the minstrel's works. According to the data obtained, it was observed that Âşık Mehmet Sümbül, who was trained in a master-apprentice relationship, recites poetry spontaneously and performs his works accompanied by a musical instrument. He gained fame with his laments and songs about the loss of his loved ones at an early age and witnessing many deaths during illegal border trade, which shaped the economy of his environment. The analyzed poems indicate that themes such as death, loneliness, pessimism, and sorrow prevail in the minstrel's works. Being a nationalist and patriot, many of Âşık Mehmet Sümbül's works have been performed by local and national artists on mainstream and social media platforms, and these artists have included the minstrel's works in their albums. It was evaluated that Âşık Mehmet Sümbül's presence in the electronic cultural environment, in addition to oral and written culture, contributes to the updating of the tradition and maintains the connection of the minstrel with the roots of the tradition while also adapting to the requirements of the times and contributing to the continuity of the tradition.

Keywords: minstrel, tradition, Kilis, barak, lament

Giriş

İslâmiyet öncesi Türk edebiyatında şiirler, ozanlar tarafından, “kopuz” adı verilen çalgı aleti eşliğinde söylenmiş; ozanlar şaman, baksı, oyun ve kam gibi adlarla da anılmıştır. İslâmiyet’ten sonra birtakım değişikliklerle ozanlar, sanatlarını “âşık” adı altında sürdürmüşlerdir. Âşık; halk içinde yetişen, şiirlerini genellikle saz eşliğinde, hece ölçüsü ve dörtlüklerle irticalen (doğaçlama) söyleyen, sözlü şiir geleneğine bağlı halk sanatçısıdır.

Ozanların yerini alan âşıklar yetiştikleri toplumun gözü, kulağı olmuş; onların düşüncelerini ve hissettiklerini dile getirmişlerdir. Prof. Dr. Umay Günay'a (41) göre Türk halk edebiyatı içinde yer alan âşık edebiyatı, millî edebiyat geleneğinin bugün de yaşamaya ve yaratmaya devam eden bölümüdür. Anonim edebiyat örneklerinin bir bölümü hafızalarda muhafaza edilmekle beraber fıkra türü dışında yeni yaratmalar görülmemektedir. Tekke edebiyatı örnekleri de tekkelerin kapanışı ile yeni yaratmalara son vermiş gibidir. Âşık edebiyatı ise başlangıcından bugüne yeni şartlara uyarak varlığını sürdürmektedir. XX. yüzyılda özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde tarihî kabul, üslup ve icra töresine uygun bir tarzda çağın teknolojisinden de (radyo, televizyon, plak, kaset, CD, basın ve yayım organları vb.) yararlanarak yeni bir klasik devir yaşamaktadır.

İslamiyet öncesi dönemdeki ozanların mirasını devralan âşıkların, sözlü anlatının temelini oluşturan hususları bünyelerinde barındırmaları ve bu geleneği yaşadıkları çağa adapte ederek sürdürmeleri onların kültür tarihimizin önemli bir parçası olmalarını sağlamaktadır. Âşıklar; sözlü anlatı geleneğinin yaratıcısı ve sürdürücüsü olan halkın yaşayış biçimleri, dünyayı algılayışları, inançları gibi miraslarının günümüze kadar ulaşmasını sağlayan kültür taşıyıcılarıdır. Söz konusu bu kültür taşıyıcılarının ilk örneklerinden günümüze değin yaşadığı çağın şartlarına ayak uydurarak birtakım değişimlere maruz kaldığı bir gerçektir. Günümüzde bu geleneği sürdüren bazı âşıklar; izlerinden gittikleri geleneksel âşıklardan farklı olarak âşıklığı bir meslek olarak icra etmiyor, usta-çırak ilişkisi yerine teknolojik imkânlardan yararlanarak kendilerini geliştiriyor, gurbete çıkmıyor olsalar da bu geleneğin günümüzdeki sürdürücüleri olmaları açısından büyük öneme sahiptirler (Celepoğlu 161).

Bilindiği üzere âşıkların çoğu eğitim almamıştır ve saz eşliğinde irticalen şiir söyleme yeteneğine sahiptir. Onların söyledikleri şiirler, üzerine uzun uzun düşünülmemiş ve birtakım kusurlu söyleyişler barındıran eserlerdir. Âşıklık geleneğinde geçmişten günümüze devam ettirilen bazı icralar vardır: saz çalma, mahlâs alma, rüya sonrası âşık olma, bâde içme, usta-çırak ilişkisi içinde yetişme, âşık karşılaşmaları, atışma, "dedim-dedi" tarzı şiir söyleme... Âşık Sümbül'ün gelenek içindeki yeri, bu icralara göre incelendiğinde; onun saz çalma, mahlâs alma, usta-çırak ilişkisi içinde yetişme (kısmen), irticalen şiir söyleme bakımından âşıklık geleneği özelliklerini taşıdığı; rüyada pir elinden bâde içme veya âşık olma gibi birtakım ölçütlere uygunluk göstermediği görülmektedir.

Toplumların dil ve kültürleri her ne kadar birbirinden farklılık gösterse de halk şairlerinin ilham aldığı ve eserlerini besleyen hüznün, acı, sevinç, özlem gibi duygular tüm insanlık için ortaktır. İşte bu ortaklık, aldığı yoğun göçten kaynaklı yeni bir kültür sentezinin olduğu Kilis'te âşıklık geleneğini besleyen bir hâl almaktadır. Farklı dillerde, farklı şekilde dışa vurumlarla ortaya çıkan bu duyguları, âşığın baraklarında bahsedilen özlemi, hüznü, acıyı iki ülkenin genç nesilleri de yüreklerinde aynı şekilde hissetmektedir. Bu duygu aktarımı, beraberinde genç kuşaklara kültür aktarımını da getirecek ve ülkemizdeki âşıklık geleneğinin sınır ötesine taşabilmesi için bir imkân doğacaktır. Ülkemizde âşık edebiyatını tanıyan, okullarımızda öğrenen, âşıkların eserlerini dinleyen gençler; bu geleneği sınırın ötesinde bıraktıkları ve aynı duyguları hissettikleri akrabaları, dostları ve sevdikleriyle

paylaşarak âşıklık geleneğinin bu yüzyılda da gelişerek farklı coğrafyalarda büyümesine olanak sağlayacaktır.

Her sanatçının hayat hikâyesi ve yetiştiği gelenekle ortaya konulan edebi yaratmalar arasında doğrudan bir bağ olduğu muhakkaktır. Âşıklık geleneğinin tanıtılması amacıyla hareketle makalenin konusunu Kilis'in yerel basın ve medya organlarında eserleri yayımlanan, Kilis ve çevre illerde sosyal medya kullanıcıları tarafından eserlerinin sıklıkla paylaşıldığı gözlemlenen Âşık Mehmet Sümbül'ün hayatı ve sanat eserleri oluşturmaktadır. Âşık Sümbül ile mülakat yöntemiyle derleme yapılarak hazırlanan çalışmada âşığın yaşadığı sosyokültürel ortam hakkında bilgiler verilmiş, hayatı ve şiirleri ele alınmıştır.

Âşık Mehmet Sümbül'ün Hayatı

Âşıkların büyüdüğü çevreyi tanımadan hüküm vermek zordur. Bu sebeple âşığı var eden ortamı her yönüyle öğrenmek mecburiyeti vardır. Âşıklar hakkında daha geniş fikir sahibi olabilmek için nasıl bir sosyal ortamda hangi koşullar altında yetiştiklerini, mesleki olgunlaşma biçimlerini ve edebi bilgilerini nasıl edindiklerini bilmek lazımdır. Âşığın yetiştiği sosyal ortam; onların kimlikler, kültürleri ve değerleri hakkında bilgi sunar (Artun 46-47). Bu sebeple Âşık Sümbül'ün yetiştiği çevre hakkında şu bilgiler kendisinden öğrenilmiştir:

28 Nisan 1944'te Kilis'in Tibilevleri beldesinde dünyaya gelen; halk arasında Sümbül Dayı, Sümbül Dede, Sümbül Baba gibi adlarla da anılan âşığın asıl adı Mehmet Sümbül'dür. Âşık, Sümbüller ailesinden Garip Bey ile Yıldızlar ailesinden Parsa Hanım'ın tek erkek çocuğudur, üç kız kardeşi vardır. Âşık Mehmet Sümbül, Eroğlu'yla yaptığı söyleşide annesinin adının anlamından söz etmiştir: "Kilis'te Parsa Dağı var, tek ve yüce. Anam da bir taneymiş diye anama Parsa adını takmışlar." İlkokul mezunu olan sanatçı, aynı zamanda el yapımı saz imalatçısıdır; emekli olana kadar şoförlük yapmıştır ve yaşamını Kilis'te sürdürmeye devam etmektedir.*

Çocukluk yıllarından özlemle bahseden âşık, "Şimdilerde kültürümüz çok değişti, eskiden mahallemizde bir cenaze olduğunda evlerde saygıdan bir hafta radyo açtırmazdı anne babamız, sevgi ve saygı daha kıymetliydi. İnsanların hayatının bir mahrem olgusu vardı, çamaşırlar dahi evin içinde kurutulurdu. Bu mahrem duygusu sevgililerde de kendini gösterirdi, dışarıda eli tutulamayan sevgiliye duyulan hisler daha da artar, görüşme gününün heyecanı insanı sevgiliye seslenmeye ve üretmeye iterdi, insan ne konuşacağını bile önceden planlardı, her şey daha ölçülüydü." diyerek içinde bulunduğumuz dönemle gençlik yılları arasındaki farklılığı dile getirmektedir. Bu ayrımı yaparken şimdiki gençlerin türkülere büyük ilgi duyduğunu geçmiş dönemlerde bunun anlaşılamadığını, türküye duyulan bu ilginin de beraberinde kendisinin de yaşattığı âşıklık geleneğine pozitif yansıdığını belirtmektedir. Âşığın bu sözü üzerine sosyal medya hesapları da incelendiğinde yörenin genç sanatçılarıyla birlikte yapmış olduğu programların ve yayınların gençler arasında da sıklıkla paylaşıldığı, gönderilerin epey beğeni ve olumlu yorumlar aldığı gözlemlenmektedir. Âşık bu gözlemleri şu sözleriyle de desteklemektedir: "Evvvel barak okuduğumuzda gençler anlamazlardı ancak şimdi çok seviyorlar, barak gittikçe yayılıyor."

* Âşık Mehmet Sümbül'ün hayatı ilgili bilgiler, kendisiyle 05.10.2022 tarihinde yapılan görüşmede kayıt altına alınmıştır. Bu çalışmada bir kısmı kullanılan şiirlerinin tamamı kendisi tarafından söylenmiş ve tarafımızca arşivlenmiştir.

İlkokulda sesinin çok güzel olduğunu fark eden öğretmenlerinin, Mehmet Sümbül'e okulda yapılan etkinliklerde türkü söyletmeye başlaması üzerine âşığı müziğe olan ilgisi gittikçe artmıştır. İlkokul mezunu olan âşık, 1964 yılında önce Ağrı'da sonra Sivas'ta vatani görevini yerine getirmek için askere gitmiştir. Askerdeyken komutanları tarafından da müziğe olan yeteneği keşfedilmiş, askerlerin moralini düzeltmek için düzenlenen etkinliklerde görev almış ve kendi kültürünün ezgilerini, baraklarını ordu çatısı altında başka kültür ve coğrafyalardan gelen insanlara aktarma imkânı ve kendini geliştirme fırsatı bulmuştur. Müzikle ilgilenen bir yüzbaşının ona saz çalmayı öğretmesiyle geleneği yaşatma noktasında yeni bir eşik aşmış ve bugüne değin eserlerini yalnızca seslendirebiliyorken artık sazıyla da icra edip irticalen söz katarak âşıklama tarzı şiirler söylemeye başlamıştır. Çoğu şiirini besteleyen sanatçı, "Ben müzik eğitimi almadım, notam kulaktadır, barak ezgisi notaya girerse ölür zaten." diyerek âşıklığının Allah vergisi bir yetenek olduğunu dile getirmekte; eserlerini saz eşliğinde icra etmeye başlamasının sanatında büyük bir adım olduğunu vurgulamaktadır.

Kendisinden önce ailede herhangi bir âşığın olmadığı belirten sanatçı, "Lakin dedemde sanatçı ruhu vardı; narin, ince, hisli adamdı rahmetli. 'Arı vızlasa benim içime dokunur, ağlarım.' demişti bir keresinde, dedemin bu sözünü hiç unutmam." diyerek dedesinin hassas ruhunu kendisinin de taşıdığını dile getirmektedir.

Âşık Sümbül, 1963 yılında evlendiği dayısının kızı Raife Hanım'dan dört erkek ve iki kız çocuğu sahibi olur. 2002 yılına geldiğimizde evliliğinin 39. yıllarında, henüz 58 yaşındayken, eşi Raife Hanım'a kanser teşhisi konması üzerine İstanbul'a giderler ve Raife Hanım orada üç ay ışın tedavisi alır. Hastalığın kötüye gitmesi üzerine Kilis'e dönerler ve Âşık Sümbül, 2013 yılında Raife Hanım'ı kanserden kaybeder. Raife Hanım'ın hastayken âşığa, "Halamın oğlu, sen âşıksın, ozansın; ben ölürsem mutlaka üzerime türkü söylersin, şimdi sağken duymak istiyorum." demesi üzerine âşık, "Dayım Kızı" adlı ağıtını ilk defa irticalen söylemiş olur. Raife Hanım, âşığa kendi mezarı başında bu eserini sazıyla söylemesini vasiyet eder.

Dayım Kızı

Aman o yarla mezarımı da yan yana kazın
Ben onsuz edemem yanımda kalsın
Aman ikimiz de dayım kızı gözü yaşlı büyüdük, dertli büyüdük, yok-
sul büyüdük
N'olur ben ölürsem de bunu mezar başıma yazın
Aman ikimiz de dayım kızı gözü yaşlı büyüdük, dertli büyüdük, yok-
sul büyüdük
Bunu mezar taşıma yazın
Eyvah dayım kızı vah dayım kızı
Aman ararım, ararım da dayım kızı gece gündüz seni ararım
Aman ararım, ararım da dayım kızı gece gündüz seni ararım
Ölene kadar ben senin ataşınla yanarım, yanarım
Gelirim, gelirim de dayım kızı mezar başına çadır kurarım orada kalı-
rım
Varsın Âşık Sümbül Dayı deli olmuş desinler
Ne derlerse desinler

Gelirim, gelirim dayım kızı gelirim gelir mezarın yanına çadır kurar
orada kalırım
Varsın Âşık Mehmet, varsın Âşık Sümbül de divane olmuş desinler
Eyvah dayım kızı ne derlerse desinler

Eşine olan sevgisini ve özlemini her fırsatta dile getiren sanatçı; “Eşimin ölümü üzerine iki sene düğümlendi boğazım, türkü söyleyemedim.” diyor. Eşinin mezarı başına astığı şiiri kabir ziyaretine gelenlerin de dikkatini çekmektedir:

Ağıt

Dağlara çıktım seni bulurum diye
Dağlar bana ben dağlara ağladım
Bir kayadan senin kokun geldi
Kokladım, kokladım, kayaları kokladım
Kokladım, kokladım amma göremedim yüzünü
Ne sesini duyabildim ne de buldum izini
Ağladım ağladım kayalara ağladım
Ağaçlara, taşlara, topraklara yalvardım
Dikenlere, kuşlara, çalılara yalvardım
Bir çalıdan senin kokunu aldım
Kokladım, çalıları kokladım
Kokladım kokladım göremedim yüzünü
Ne sesini duyabildim ne de bulabildim izini
Anladım ki boşa aldatıyorum kendi kendimi
Dolandım dolandım mezarının başına geldim
Orada ağladım.

Âşık Mehmet Sümbül’ün Şiirleri ve Sanatçı Kişiliği Üzerine

“Kültürün manevi değerlerinden olan ağıt, acının kimi zaman ölçülü sözlerle dile getirilmesi olduğu kadar, dizelerinde toplumun neredeyse tüm sosyal ve ekonomik yapısını dile getirmektedir. Bu nedenle ağıtlar incelendiğinde, ağıtların yakıldığı dönemlerin toplumsal yapısı hakkında bilgi edinilebilir” (Çağım 53). Âşık Sümbül’ün ağıtları da Kilis halkının yaşam tarzını ve koşullarını, sorunlarını yansıtmaktadır. Âşık, ilk eseri olan “Karnebili Ezittin’e Ağıt”tan itibaren şiirlerinde ölüm, yalnızlık, hüznün ve karamsarlık gibi duyguları anlatmıştır. Eroğlu ile yaptığı söyleşide bu ağıtı yazma sebebini kısaca şöyle açıklamaktadır: “Karnebilleri Ezittin’i severdim, iyi arkadaşım. Genç, babayığitti. O zaman kaçakçılıkta vurdular onu da. Onun üstüne yazmıştım” (Eroğlu 34-36).

Âşığın bestelediği şiirlerinin birçoğu Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Kahramanmaraş ve Kilis yörelerinde canlılığını korumaya devam eden “barak havası” ve ağıt formundadır. Yakın arkadaşı “Cin Ali”yi de yaşadıkları bölgede yapılan yasa dışı sınır ticareti sırasında mayında kaybetmiştir. “Kaçağa giderken 50 liraya canından oldu.” dediği “Cin Ali” için yaktığı ağıt, âşığın yörede en çok bilinen eserleri arasındadır:

Ağıt

Aman mezar kurşunu değdi de kırdı belimi
Bırak beni gideyim Cemal Onbaşı, bekler yavrular yolumu
Aman bana verdin, bize verdin de kadir Mevla’m başkasına verme
böyle yiğit ölümü

Vurma Cemal, vurma n'olur bırak beni vurma, ben bir yaradan ölmem
 Bırak gideyim beni Cemal, bırak gideyim n'olur
 Ben bir daha bu hududa dönmem, mayına gelmem
 Aman sıkma Cemal, sıkma n'olur, ben bir kurşunla ölmem
 Bırak beni gideyim Cemal, yavrularım beni bekliyor
 Ben bir daha mayına dönmem, bu hududa gelmem
 Aman ne zor imiş aney, ne zor imiş mezar yarası
 Karlara belendi de gel bak aney yılan kayası
 Şimdi duyarsa Cin Ali'den evvel ölür Sitti anası, dertli anası
 Sıkma Cemal, sıkma ben bir kurşunla ölmem
 Bırak gideyim n'olur Cemal, yavrularım var
 Bir daha bu mayına gelmem, dinime dönmem
 Sıkma Cemal, sıkma ben bir kurşunla ölmem
 Bırak beni gideyim n'olur zalım bırak
 Bir daha bu mayına dönmem, bir daha bu hududa gelmem

Gençliğinde Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa'da âşıklar meclislerinde bulunan Âşık Sümbül, özellikle Âşık Mahsunî Şerif ve Bedii Yoluk'un (Kazancı Bedii) takdirini kazanmıştır. Eroğlu'yla yapılan söyleşide Âşık Mahsunî ile anılarından şöyle bahsetmektedir: "Rahmetli Âşık Mahsunî Şerif'le çok kaldım ben. Antep'te en son bir kasetçi dükkânı açmıştı. Orada çok buluşurduk, çalar söyler, sohbet ederdik. Hocamızdı. Bir gün bana 'Sümbül sende çok eski, kıymetli eserler var da senin elinden tutan olmamış, niye?' dedi. 'Niye bu Kilis'in, Kilislinin sahibi yok? Hele bir tane şu anda içinden geçeni oku.' dedi. Ben de 'Sen Mahsunî Şerif, dünya tarihinde bir daha senin gibi âşık gelmez, gelemez. Hocam kurban olayım ben senin yanında nasıl okuyayım?' dedim ama Mahsunî, 'İlle bir tane, şu anda aklına geleni oku.' diye ısrar etti o zaman ben de aniden söylemeye başladım:

Bu dünyayı nasıl yaratmışsın yaradan?
 Bir dertsiz rastlamadım yanarım
 Güzel, güzeli almamış diye ağlıyor
 Ya çirkin olan kime yansın yaradan?
 Kimileri yürümeden menziline varmışlar
 Kimileri aramadan aradığını bulmuşlar
 Kimileri gökdelenlere mekân kurmuşlar
 Kimileri çadır kuramayan kime yansın yaradan

"O zaman geriye doğru dikeldi Mahsunî rahmetlik, 'Bunu tekrar söyle bakalım Sümbül.' dedi. Ben söyledim, o not aldı. Mahsunî kimsenin eserini okumaz. Hep kendi yazdıklarını söylerdi. Bunu senin için okuyacağım, dedi. Ona da ömrü yetmedi rahmetliğin" (Eroğlu 34-36). Eserlerinde yaşadığı yörenin ağız özelliklerine bağlı kalan ve hece ölçüsünü kullanan âşığın memleketinin güzellerini ve güzelliklerini anlattığı güzellemeleri de vardır. "Kilislisin" adlı şiirini Kilis'in yerel sanatçılarından Hasan Çoban ile yazıp bestelemiştir (URL1) :

Kilislisin

Dilinden tanıdım seni kanından tanıdım seni
 Aldatmasın ki beni kız sen billah Kilislisen
 Yürüşünden belli olur Gülüşünden belli olur
 Böyle Güzel Kilis'te olur kuranime Kilislisin

Kilislisin Kilislisin inkâr etme Kilislisin
Kız ben seni sevmisem ley kitabıma Kilislisin
Gelorom demedin mi giderom demedin mi
Sevorom demedin mi kız sen billah Kilislisin
Yürüşünden belli olur
Gülüşünden belli olur
Böyle Güzel Kilis'te olur kuranıma Kilislisin
Gülüşünden nazı belli al yanaklı belli belli
Sevdası var çekilmez mi billah kız sen Kilislisen
Zeytininden yağ akıyor üzümünden bal akıyor
Böyle güzel Kilis'te olur kuranıma Kilislisen

Her şiiirinde bir yaşanmışlık olan âşık, en sevdiğim eserim dediği “Doğma Güneş” isimli ağıtının ortaya çıkış hikâyesini şöyle anlatmaktadır: “Rahmetlik yengen kanserdi o vakitler. Arada bana ‘Hiç güneşin ağardığını, sabahın doğduğunu istemorum Memet.’ derdi. ‘Sabah olmasın, hep böyle karanlık bana daha iyi gelor. Hiç kimse beni görmesin, kimse yanıma gelmesin. Ben senin yanında kalım, karanlıkta.’ derdi. İşte o zaman bu eseri yazmaya, söylemeye başladım: ‘Doğma güneş doğma yine halım hal değil; karanlıklar kalsın, beni gizlesin.’ Hepsi hanımın sözleri, ilham ondan” (Eroğlu 34-36).

Doğma Güneş (Uzun Hava)

Doğma güneş doğma yine halım hal değil
Karanlıklar kalsın beni gizlesin
Bu beden benim eski bedenim değil
Kapayın kapıları anam beni gizlesin

Kan damardan çekilmiş benzim sararmış
Aney gözlerim duman duman hele bakın halım kalmamış
Ah o gençliğim güzelliğim nere gitmiş bende kalmamış
Kötüler beni böyle görmeden zalımlar halımı gülmeden beni gizlesin

Kötüler beni böyle görmeden düşmanlar halıma gülmeden
Düşmanlar halıma gülmeden yalvar kara toprağa beni gizlesin
Anam benim gençliğim güzelliğim nere gitmiş bende kalmamış
Yalvar yalvar kara toprağa beni gizlesin

Âşık Sümbül'ün “Toprak Beni Çağırıyor” adlı şiiiri, eşinden aldığı ilhamla yazdığı bir başka eseridir:

Toprak Beni Çağırıyor

Yavrularıma haber versinler toprak beni çağırıyor
Gecikmesin tez gelsinler ney gurban toprak beni çağırıyor
Dizimde derman kalmadı, damarda kanım kalmadı
Sanırım benim vaktim kalmadı toprak beni çağırıyor

Sevenlerim toplansınlar aney birer birer helallaşsın aney
Mezarımı hazırlasınlar oy toprak beni çağırıyor aney
Dizimde derman kalmadı, damarda kanım kalmadı
Sanırım benim vaktim kalmadı toprak beni çağırıyor

“Postmodernizmin de etkisiyle yerele ve halka ait olanlar yeniden keşfedilmeye başlatmakta; istenildiği kadarıyla alınıp yeni çerçevelerde yeniden üretimi gerçekleştirilmektedir. Ekonomik alanlar içine çekilen halk kültürü öncelikle el sanatlarıyla turizm sektöründe görünmüştür ve daha sonra diğer halk kültürü unsurları kültür endüstrilerinin ekonomik faaliyetlerinde yer almıştır. Bu durum kültür ekonomisi kavramının Türkiye’de de konuşulmasını sağlamıştır. Diğer taraftan kültür ve ekonominin birbirini tamamlayan yönü düşünüldüğünde zaten bu iki kavramın kesişimi görülecektir. Âşıklık geleneği de yüz yılı aşan bir süre içerisinde kültür endüstrileri içerisinde farklı boyutlarıyla yer almıştır. Bu bir taraftan resmî kurumların kültürü kaydetme ve aktarma amaçlarıyla gerçekleşirken; bir yandan da yerelleşmenin, geleneğe yönelmenin sonucu olarak yaşanmıştır. Âşıklık geleneğinin temsilcileri ve onların eserleri medya merkezli kültürel ekonomik faaliyetlere adapte edilmiştir. Medya endüstrisini yönetenlerin karar verdiği süre ve oranda gelenek yeni bağlamlarda değerlendirilmiştir” (Fidan 27-28).

Âşık Sümbül’ün yerel ve popüler sanatçılar tarafından seslendirilen eserleri çeşitli sosyal medya platformlarında yer bulmuş, kendisi de sosyal medya üzerinden yaptığı canlı yayınlarda eserlerini seslendirmiştir. Âşığın henüz derlenmemiş olan eserlerini bir araya getirip yayımlama projesi de bulunmaktadır.

Bu Kaderi Ben mi Yazdım

Bu kaderi ben mi yazdım
Ne yolum kaldı ne de yordamım
Ne arayan kaldı ne de soranım
Kara toprak oldu da bana yananım

Söyle yiğidim bu kaderi ben mi yazdım
Sen mi yazdın biz mi yazdık
Söyle yavrun söyle söyle bu kaderi biz mi yazdık
Yiğit oğlum sen mi yazdın oy oy

Çiğnenen yollar gibiyim
Oğlum bugün bulanık seller gibiyim
Ailem içinde gene el gibiyim
Söyle söyle yavrum bu kaderi sen mi yazdın

Yorulduğum gene gücüm kalmadı
Yaşlandım gene benim gücüm kalmadı
Oğlum biz yerden mi çıktık oğlum
Bir gün kapımı çalan olmadı

Kapat Şu Pencereyi

Kapat şu pencereyi de benim oğlum kar içeriye girmesin.
Benim düşkün olduğu mu bu komşular bilmesin,
Aman sana vasiyetim var oğlum lan

Bu oğlum kötüler benim cenazeme girmesin.

Hele yaramı yaramı bana doktor getirme saramaz yaramı
Çağır oğlum çağır o gari neneni
Hele tut elimden yavrum yerde kalmayım

Ben aşiret reisiyim de
Kötülere gülünç olmayım
Al götür beni de gari ananın
Yanında öleyim öleyim
Nedim öleyim...

Bilinmez oğlum da
Gene kimin ne olacağı bilinmez
Gocadım oğlum bundan sonra da
Benim hökmüm yerimez
Aman cansız ata bindirdiler beni
Ulan oğlum bu ata binen
Bu yola gidenler babey geri dönülmez oğlum dönülmez

Sanat, Sanatçı ve Âşıklık Geleneği Hakkındaki Düşünceleri

Âşıklar, âşıklık geleneğinin önde gelen isimleri olarak, toplumun duygusal zenginliğini ve düşünsel derinliklerini ifade etme görevini üstlenirler. Sanatçılar, eserlerinde toplumun meselelerine odaklanarak, halkın sesi olmaktadırlar (Özdal 391). Sanat; insanların mutluluğunu, acısını, ortak tüm duyguları farklı şekillerde dile getirip bu duyguları başkalarıyla paylaşmasıdır, diyen âşığın her eserinin bir hatırası var. “Nota bilgisi ve müzik tekniğim yetersiz kalabilir ama duygu zenginliği ve yaşanmışlıklar hep benim eserimdedir. Benim eserlerim gerçek hayatı yansıtır. Sanatçı her zaman haksızlığın karşısında, gariban olanın yanında durmalıdır. Garibanın, fukaranın derdini dinlemeli, toplumunun sözcüsü olmalıdır. Milletini, vatanını sevmelidir.” sözlerinden de anlaşılacağı üzere Âşık Sümbül, ülkesini seven, milletiyle gurur duyan bir sanatçıdır.

Yetiştirdiği ozanlar da bulunan sanatçı, “Müziğin her türlü güzeldir; gençlerimiz mutlaka müzikle ilgilensinler, sanatla uğraşsınlar. Sanata ve sanatçıya olan ilgi azalırsa birtakım geleneklerimiz, değerlerimiz de kaybolur. Eski değerlerimiz kaybolmadan hak ettikleri kıymeti görmeli.” diyerek hem âşıklık geleneğinin yaşatılmasında hem de Türk kültürünün korunup yaygınlaşmasında gençlere büyük pay düştüğünü belirtmektedir.

Sonuç

Toplumun kültür varlığı açısından önemli bir kaynak olan âşıklık geleneği, birtakım özelliklerini yitirerek ve bazı değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde geleneğin saz çalma, mahlâs alma, rüya sonrası âşık olma, bade içme, usta- çırak ilişkisi içinde yetişme, âşık karşılaşmaları, atışma, “dedim-dedi” tarzı şiir söyleme gibi gereklerinden bazılarında daha az rastlanmaya başlasa da âşıklar dönemin koşullarına göre icralarını sürdürmektedir. Âşık şiiri sözlü kültürle aktarılmaktan ziyade okur-yazarlığı olan ve artık söyleyen değil yazan âşık tipi çerçevesinde ele alınmaktadır. Geleneğin temsilcileri icralarını artık âşık kahvelerinde değil, genellikle elektronik kültür ortamında

gerçekleştirmekte ve âşık tarzı şiirler sosyal medya platformları sayesinde hızla yayılmaktadır. Âşıklar yaşadıkları toplumun sesi olmaya devam etmektedirler.

Makalede hayatı ve sanatçı kişiliği ele alınan Âşık Mehmet Sümbül, 15. yüzyıldan bu yana varlığını sürdüren âşıklık geleneğinin Kilis'teki önemli temsilcilerindendir. Âşığın anılarından ve eserlerinden yola çıkılarak sanatçının yaşadığı sosyokültürel çevrenin özellikleri ve acı deneyimlerin eserlerini şekillendirdiği görülmektedir. Saz eşliğinde doğaçlama şiirler söyleyerek geleneğin şekil özelliklerine bağlı kalarak eserler veren sanatçının geleneğin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan bir kültür taşıyıcısı olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Artun, Erman. *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi, 2021.

Celepoğlu, Saygın. "Günümüz Âşıklık Geleneğinin Tekirdağ'da Bir Temsilcisi: Âşık Tekfurî". *Kültür Araştırmaları Dergisi*. 10, (2021). 161-180.

Çağınlar, Zekiye. *Hikâyeleri ile Adana Avşar Ağıtları*. Adana: Kültür Yayınları, 2010.

Eroğlu, Osman. "Kilisli Âşık Mehmet Sümbül'le Söyleşi". *Zeytin Dalı*. 91, (2018). 34-36.

Fidan, Süleyman. *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi -Geleneksel Müziğin Medyadaki Serüveni*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Günay, Umay. *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.

Özdal, Ayşenur. "06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi Ağıt-Destanlarının İşlevsel Analizi". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 11, (2023). 390-406.

URL-1: <https://www.youtube.com/watch?v=qtYT52UtgQI> (Erişim tarihi: 01.12.2022)